

2 травня 2024

Презентація плакатів „Місце єдності“

Привітання

Барбара Гартъє

*Голова Товариства друзів меморіалу концтабору
Нойенгамме*

Промова

Сандра Полон

Онука польської ув'язненої концтабору

Промова

Хенк Влігер

Племінник чотирьох голландських в'язнів концтабору

Музичний супровід **Ганса-Юргена Буля** (саксофон).

Барбара Гартъє

Дорогі друзі місця єдності!

Дорогі гості, а особливо: дорогі родичі, деякі з яких приїхали здалеку.

Мені особливо приємно, що у нас знову є гості з України, яка переживає війну. І я дуже вражена тим, як багато людей приїхало з Нідерландів, особливо з Путтена та Ахтервельда. Щиро вітаю вас усіх!

Екскурсійна група з Ахтервельду привезла з собою знімальну групу. Якщо хтось із вас не бажає, щоб вас знімали на камеру, будь ласка, повідомте про це знімальну групу.

Мене звати Барбара Гартъє, і я звертаюсь до вас від імені Друзів Меморіалу концтабору Нойенгамме, які від самого початку підтримували Місце єдності як ініціативу родичів колишніх в'язнів.

Місце єдності продовжує зростати, як ми і планували та бажали. Цього року, вже втретє, ми знову можемо представити велику кількість нових друкарських форм - загалом 26 - в рамках днів пам'яті з нагоди визволення концтабору Нойенгамме.

Крім того, довелося побудувати і встановити нові металеві стелажі, оскільки наявного простору для 120 друкарських блоків вже не вистачало.

Щиро вітаємо всіх членів родини, які сьогодні прийшли сюди, щоб подарувати нам "свою" друкарську форму, а потім розмістити "свої" плакати.

Кожен плакат розповідає історію страждань в'язня концтабору Нойенгамме в дуже індивідуальний спосіб, незалежно від того, чи помер він від нелюдських умов у таборі, чи вижив. А деякі з плакатів також розповідають про те, як ці долі вплинули на дітей та онуків, тобто на наступні покоління в родинях.

Від імені всіх них Сандра Полом представить плакат своєї бабусі Геновефи Банасяк, а Хенк Влігер розповість про плакати своїх чотирьох дядьків. Всі четверо були депортовані до Нойенгамме, ніхто з них не вижив.

Але перед тим я хочу коротко подякувати всім, хто брав участь у проекті Ort der Verbundenheit (Місце єдності), за їхню роботу протягом останнього року.

Перш за все, слід знову згадати Карін ван Стег. Як і в попередні роки, вона продовжує популяризувати проект у Нідерландах з великою особистою відданістю і підтримує родичів колишніх в'язнів багатьма креативними ідеями та великою емпатією у створенні плакатів, присвячених їхнім депортованим членам родини. Разом з Пітером Деккером

вона організувала поїздку на сьогоднішню церемонію. Карін, твоя відданість справі є для нас прикладом для наслідування. що продовжує надавати нам сили!

Чим більше наш початково добровільний проект переростає в постійну роботу меморіалу, тим більше підтримки ми отримуємо від співробітників Фонду меморіалів і навчальних центрів Гамбурга. Багато хто з них дуже зацікавлений у тому, щоб зробити свій внесок у Місце єдності. Наша невелика робоча група родичів колишніх в'язнів і волонтерів, яка працює разом вже майже дев'ять років від початку цього проекту, дуже рада цьому, адже Місце єдності також потребує надійного фундаменту в довгостроковій перспективі. Тож дуже дякую вам усім.

І я хотіла би наостанок подякувати Гансу-Юргену Булю. Це він грав на саксофоні на початку, і я хотіла би щиро подякувати йому за чудовий музичний супровід сьогоднішнього заходу.

Сандра Поллом представить плакат, присвячений своїй бабусі Геновефі Банасяк. Це перший плакат у Місці єдності у честь жінки-в'язня з численних жіночих таборів-філій концтабору Нойенгамме, а також перший плакат для колишньої ув'язненої з Польщі. Ми сподіваємося, що це лише початок: Ми будемо раді, якщо в майбутньому на цьому Місці єдності буде вшановано пам'ять багатьох інших колишніх ув'язнених з Польщі.

Сандра Поллом зараз живе в Гессені, але вона виросла в Швеції, де її бабуся і дідусь були врятовані з нацистських концтаборів наприкінці війни. І бабуся, і дідусь були депортовані з Польщі. Вони зустрілися лише після звільнення у Швеції, де залишилися і створили сім'ю. Сандра Поллом народилася в 1975 році як їхня єдина онука. Вона працює у сфері маркетингу і вже багато років пам'ятає історію переслідувань своїх дідуся і бабусі.

Сандра Полон

Шановні гості!

Для мене велика честь мати можливість розповісти тут сьогодні про історію переслідувань моїх бабусі і дідуся та вшанувати їхню пам'ять. Зокрема, про мою бабусю, яка була ув'язненою у таборі-філії концентраційного табору Нойєнгамме.

Мої бабуся і дідусь походили з різних куточків Польщі: бабуся Геновефа Банасяк - з Лодзя, дідусь Якуб Чабінський - зі Львівщини. Вона пережила три роки німецького полону, він - два роки.

Мої дідусь і бабуся були єдиними членами своїх родин, які були депортовані.

Коли я росла, я, звичайно, знала, що мої дідусь і бабуся були в концтаборі, але я не знала нічого напевно. Дідусь помер, коли мені було десять років, бабуся дожила до 90 років, але в старості вже не могла про це говорити.

У 2017 році для мене все змінилося: моя мама отримала листа від колишньої Міжнародної служби розшуку Червоного Хреста (ITS) в Німеччині, в якому йшлося про те, що вони хочуть повернути коштовності моєї бабусі, її так звані ефекти, які були забрані у неї багато років тому, коли її депортували до концтабору.

Після того, як перший шок від цієї новини вщух і ми отримали коштовності, я почала нав'язливо досліджувати - я дізнавалася все більше і більше і просто не могла зупинитися. Крок за кроком мені вдалося майже повністю відновити історію переслідування моїх бабусі та дідуся.

Збереглися фотографії моєї бабусі з того часу, які вона надсилала своїй родині у вигляді листівок. Вона також писала щоденники у Швеції після війни, які дають мені емоційне уявлення про її світ почуттів і, звичайно, збереглися прикраси.

Я маю ці прикраси з собою сьогодні, в разі якщо ви хочете їх побачити. Це каблучка і пара сережок.

Вона походила з великого міста Лодзь, де працювала ткалею.

Як ми знаємо, вона насолоджувалася довоєнним життям повною мірою. Це була жінка, яка жила незвично для свого часу. При всій своїй красі, вона не була заміжня і не мала дітей - а їй було на той час 32 роки. Саме стільки їй було, коли під час облави її незаконно депортували до Німеччини на примусові роботи.

Їй довелося працювати довгими змінами на заводі, де виготовляли мішки для боєприпасів для військової промисловості.

Ось як вона описує цей час у своєму щоденнику:

20 квітня 1942 року мене депортували до Німеччини на примусові роботи. Мене направили працювати на п'ятиповерховий завод. Виявилося, що завод виробляв матеріали для армії, боєприпаси, для мене це було страшно, я ніколи раніше не тримала в руках пороху, думала, що він вибухне і вб'є мене на місці. Бригадир взяв мене і ще одну польку з собою, підвів нас до великого верстата і сказав: "Ось тут ви будете працювати, на цьому верстаті". Бригадир прочитав нам, польським жінкам, інструкції. Руйнування верстата та інші правопорушення каралися смертю.

Через десять місяців, у лютому 1943 року, на фабриці спалахнула сильна пожежа - згоріли цілі поверхи. Мою бабусю звинуватили у саботажі, заарештували гестапо і відвезли до в'язниці в Хемніці. Тут її допитували і знущалися над нею кілька днів. Її сусідка по камері виявилася шпигункою, яка намагалася маніпулювати моєю бабусею, щоб змусити її зізнатися.

Коли моя бабуся продовжувала наполягати на своїй невинуватості, гестапівці погрожували розстріляти її та її родину в Польщі наступного дня.

Вона описує свої почуття з цього приводу наступним чином:

До війни я іноді думала про те, що відчуває людина, яку засудили до смертної кари, а сьогодні я сиджу в підвалі і дізнаюся, що мене розстріляють. Пережити такий момент жахливо, і я не могла плакати, мої думки були далеко вдома, трагедію, яка сталася в моєму серці, неможливо описати пером. Мало того, що вони можуть стратити мене, так ще й мою сім'ю, мого батька, мого брата і сестру.

Я не винна, напевно, це зробив німець, і поляки повинні взяти на себе відповідальність.

На цьому її нотатки про перебування на примусових роботах закінчуються. Вона дуже детально описує примусову працю, звинувачення у саботажі та допити, що дає зрозуміти, що вона усвідомлювала небезпеку для свого життя. На щастя, її не розстріляли, вона провела в цій в'язниці п'ять місяців і в липні 1943 року була депортована до концтабору Равенсбрюк.

Звинувачення у саботажі, очевидно, є причиною цього поворотного моменту в її історії переслідування, внаслідок якого вона потрапила до концтабору.

Після близько року перебування в концтаборі Равенсбрюк, влітку 1944 року її перевезли до Гамбурга у вагонах для худоби разом із близько 500 жінками. Вона перебувала в таборі-філії концтабору Нойенгамме, Гамбург-Вандсбек.

У Вандсбеку виробляли протигази для компанії Drägerwerk AG. В'язнів також використовували на роботах з очищення після бомбардувань Гамбурга.

У цей час у Вандсбеку, а точніше 29 серпня 1944 року, 19-річна Рая Ілінаук упустила важку ливарну форму. Невідомо, чи це було навмисно, чи через виснаження.

Якщо підозрювали саботаж на збройовому заводі, це каралося стратою, а саме повішенням. Всі в'язні повинні були вишикуватися в чергу на страту для залякування.

Моя бабуся так описувала цей страшний момент:

Повертаємося з-під завалів у Вандсбек, стоїть шибениця, збираються когось вішати, привели на аппель 19-річну дівчину, вона працювала на тому ж заводі, зламався верстат, її звинуватили в саботажі, повісили, нам довелося довше стояти і дивитися на повішену, почався страшний дощ, ми повністю промокли, нас трясє, коліна стукають одне об одного. Наступного дня ми одягли мокре лахміття і пішли на роботу. Мені страшно, я часто кричу вночі. Я не можу все це описати.

На місці табору-філії Вандсбека є невеликий, але дуже гарний меморіал, де щороку 29 серпня вшановують пам'ять молоді дівчини Раї. Жінки, які тут постраждали, також згадуються поіменно. Сама того не усвідомлюючи, я вперше відвідала це місце кілька років тому - знайшовши там ім'я моєї бабусі, я була невимовно зворушена.

Коли я думаю про те, з яким свавіллям вирішувалися питання життя і смерті... мою бабусю з таким же успіхом могли стратити за саботаж роком раніше. Тоді б нас з мамою не було.

1 травня 1945 року мою бабусю вивезли до Швеції разом із понад 2800 ув'язненими жінками з різних таборів-філій Гамбурга. Спочатку вони приїхали потягом з Гамбурга до Данії, а потім кораблем до Швеції, куди прибули 4 травня.

Довгий час я думала, що вони приїхали до Швеції на так званих "білих автобусах". Це була рятувальна операція, організована Шведським і Данським Червоним Хрестом на чолі зі шведським графом Фольке Бернадотом.

Однак це не було запланованим звільненням - це підтвердив Шведський Червоний Хрест у 2000 році. Перевезення з Гамбурга організував офіцер-зв'язківець СС!

Я не одразу зрозуміла, що за порятунок моєї бабусі відповідає не шведський граф, а есесівець!

Загалом нейтральна Швеція прийняла близько 30 000 в'язнів, 15 000 з них - завдяки рятувальній операції "Білий автобус".

Деякі з прибулих сфотографували під час реєстрації у Швеції, в тому числі і моя бабуся. Цю фотографію також можна побачити на плакаті, який я розробила для місця єдності - вона все ще була одягнена у смугасту в'язничну куртку, а в її очах чітко видно терор останніх трьох років.

У Швеції вона познайомилася з моїм майбутнім дідусем Якубом Чабінським. Користуючись нагодою, хочу трохи розповісти про нього, хоча він не був в'язнем концтабору Нойенгамме. Але для мене їхні історії пов'язані між собою.

Він був заарештований у своєму рідному місті в березні 1943 року, відправлений до в'язниці у Львові, а звідти до концентраційного табору смерті Майданек. З наближенням Червоної армії в'язнів Майданека перевозили великими ешелонами у вагонах для худоби. Мій дідусь був депортований разом з 1 500 в'язнями з Майданека до концентраційного табору Нацвайлер у Франції у квітні 1944 року – це відстань у 1 500 кілометрів і, напевно, зайняла кілька днів.

Його перевезли прямо до Німеччини – до табору-філії Кохем на річці Мозель.

Під землею, у колишньому залізничному тунелі, мали виготовляти свічки запалювання для авіаційних двигунів Bosch.

У жовтні 1944 року його перевели до так званої 5-ї бригади з будівництва залізниць СС в Оснабрюці. Залізнична будівельна бригада входила до складу концтабору Міттельбау-Дора і була мобільним концтабором, так званим "концтабором на рейках". Близько 500 в'язнів розміщувалися у вагонах потягів, у яких було дуже тісно, і їх використовували для будівництва залізничних колій, знешкодження бомб, розбирання завалів і вилучення трупів.

Наприкінці війни цей концтабір залізницею пересували все далі на північний захід, поки він не досягнув узбережжя. Разом із тисячами в'язнів з інших концтаборів в'язнів залізничної будівельної бригади пересадили на кораблі. Після двох тижнів без їжі вони дісталися порту Мальме у Швеції 11 травня 1945 року.

Коли дідусь прибув до лікарні, він важив лише близько 40 кг і хворів на туберкульоз. Але він вижив. Він помер у 1986 році у віці 72 років.

Під час своєї дослідницької роботи я відвідала майже всі місця, де були ув'язнені мої дідусь і бабуся, і говорила з багатьма людьми: з працівниками меморіалів, а також з різними робочими групами та окремими людьми, які у вільний від роботи час займаються дослідженнями протягом десятиліть, навіть про "маленькі" табори-філії. Це, зокрема, дуже допомогло мені примиритися з історією моєї родини.

Як онука двох колишніх жертв, я вважаю своїм обов'язком пам'ятати про те, що сталося, а також переповідати історії про ці дві особисті долі – згадувати їхні імена, бути рупором для них - щоб вони не були просто частиною статистики.

Нелегко переповідати цю історію, але це допомагає висвітлювати і ділитися нею з іншими.

Тому я хотіла б подякувати всім, хто присвячує себе роботі з пам'яттю і несе її в сьогодення і майбутнє – це робить історію трохи легшою для мене. Дякую.

Барбара Гартъє

Щиро дякую, Сандро Полом, за Вашу вражаючу промову.

Зараз я хотіла би представити Хенка Влігера, який розповість нам про переслідування його чотирьох дядьків.

Хенк Влігер працює вчителем історії в Нідерландах. Він дуже цікавиться історією Другої світової війни. Вторгнення Німеччини до Нідерландів мало жахливі наслідки для його родини. Чотирьох його дядьків було депортовано до концентраційного табору Нойенгамме. Жоден з них не вижив. Наймолодшому з чотирьох братів було лише 18 років, коли він помер. Хенк Влігер створив плакат у пам'ять про кожного з чотирьох своїх дядьків, щоб вшанувати їх на місці, де вони були разом.

Хенк Влігер

Шановні пані та панове, дорогі родини, друзі та родичі в'язнів концтабору Нойенгамме! Сьогодні ми стоїмо в місці, яке просякнуте історією, не лише як свідки минулого, але й з нашої особистої перспективи. Для мене концтабір Нойенгамме – це не абстрактний спогад, а місце, яке глибоко вкорінене в історії моєї родини. Четверо моїх дядьків, ні в чому не винних людей, були вирвані з життя в період з лютого по квітень 1945 року і вбиті в концтаборі Нойенгамме і в таборах-філіях Вьоббелін і Сандбостель.

Саме тут, у цій напруженій атмосфері, я відчуваю свій особистий зв'язок з цією історією. Я відчуваю себе зобов'язаним не лише пам'ятати своїх дядьків, але й бути свідком незмірних страждань, які вони пережили разом з незліченною кількістю інших людей. Їхні імена, їхні обличчя – це жива пам'ять, яка привела мене сюди, до цього місця болю і втрат.

Дозвольте мені розповісти вам про ініціативу, яка уособлює силу пам'яті та солідарності. Місце єдності (Ort der Verbundenheit) – це спеціальний проект, в рамках якого сім'ї як загиблих, так і жертв, що повернулися, можуть розробляти та публікувати плакати. Ці плакати слугують постійним нагадуванням про їхніх близьких, подібно до більш відомих каменів спотикання, які ми бачимо на багатьох вулицях.

У спільному прагненні пам'ятати, щоб не забувалось, ми ділимося силою індивідуальних історій та поширюємо її. Ці плакати, як сучасні меморіальні дошки, заповнюють простір іменами, обличчями та історіями тих, хто втратив життя. Вони слугують мовчазними свідками людяності, що стоять за цією історією, і нагадують нам, що кожна жертва прожила унікальне життя, сповнене мрій і сподівань. Саме тому сьогодні на цьому місці відкриваються плакати моїх дядьків. Дозвольте мені коротко розповісти вам про їхню історію.

10 грудня 1944 року в муніципалітеті Де Хаере поблизу Дорнспійка відбулася акція "Зеленої поліції". Так у Нідерландах називали поліцію порядку німецьких окупаційних сил. У цій місцевості, як і в усьому регіоні, відбувалися численні акції опору. "Зелена поліція" хотіла заарештувати всіх, хто був причетний до підозрілої незаконної діяльності. Вони також хотіли заарештувати всіх, хто переховувався від обов'язків "трудової повинності". Так окупаційна влада називала примусову працю в Німецькому

Рейху, яка була затверджена в 1943 році для всіх голландських чоловіків у віці від 18 до 35 років. Того ж дня було заарештовано кілька людей. Серед ув'язнених були Дісмер Влігер та його 17-річна донька Хендрік'є. Хендрік'є заарештували, коли вона пішла за молоком. Коли вона не повернулася додому, її батько Дісмер вирішив шукати її. Його також заарештовали.

Рано-вранці наступного понеділка, 11 грудня 1944 року, було заарештовано чотирьох синів мисливського наглядача Гендріка Влігера. Хлопці йшли на роботу до лісу. Вони не знали, що напередодні ввечері було заарештовано кілька людей. Ці хлопці були братами мого батька, моїми дядьками.

Їх звали Віллем, Гендрік, Беерт і Теуніс Влігер. Незабаром після арешту їх разом з іншими затриманими відвезли у вантажівці до казарм Короля Віллема III в Апелдорні. Там також утримувалися їхній дядько Дісмер Влігер та двоюрідна сестра Хендрік'є. Чотирьох братів перевезли з Апелдорна до табору Амерсфорт 19 грудня 1944 року. Хендрік'є ("Зус") Влігер була звільнена в Апелдорні 5 січня 1945 року.

Умови життя в таборі Амерсфорт були важкими. Заступник коменданта Йозеф Коталла керував тут режимом терору. 2 лютого 1945 року братів та їхнього дядька Дісмера відправили транспортом до концентраційного табору Нойенгамме, на місце, де ми зараз перебуваємо. Життя в Нойенгамме було дуже важким. Хвороби в таборі часто призводили до смерті. Катастрофічна нестача харчів під час важкої примусової праці, погані гігієнічні умови в таборі та відсутність медичної допомоги призводили до небезпечного для життя ослаблення в'язнів за дуже короткий час. Через важку примусову працю та погані умови утримання в'язні концтабору часто виживали максимум три місяці. У свідоцтвах про смерть причини смерті зазвичай довільно вибиралися зі списку. Померлих виносили з бараків представники трупної команди і спалювали в крематорії.

Гендрік Влігер помер 3 березня 1945 року в концтаборі Нойенгамме, ймовірно, внаслідок зараження крові. Йому було 25 років. Через деякий час Беерт і Теуніс Влігер були переведені до концтабору Вьоббелін. Там вони зрештою померли від голоду і хвороб. Згідно з офіційною заявою Червоного Хреста, Беерт Влігер помер від дизентерії у Вьоббеліні 28 лютого 1945 року у віці 23 років. Теуніс Влігер, наймолодший з чотирьох братів, помер 30 квітня 1945 року у Вьоббеліні у віці 18 років.

Зі свідчень очевидців та реєстраційних списків можна зробити висновок, що старший брат Віллем та його дядько Дісмер провели останню частину свого життя разом. Є свідчення, що вже 16 лютого 1945 року обох чоловіків відправили до табору-філії на Гамбург-Шпальдінгштрассе. Там вони були притягнуті до каторжних робіт. Вони повинні були зносити і розчищати напівзруйновані частини будівель, що залишилися після бомбардувань міста. 17 і 21 квітня 1945 року з цього табору в Гамбурзі до Сандбостеля було відправлено два евакуаційні транспорти. На основі ретельних досліджень можна встановити, що Дісмер Влігер помер найпізніше 24 квітня 1945 року. Місцем його смерті, найімовірніше, був Сандбостель. Смерть застала його старшого брата Віллема також незадовго до 24 квітня 1945 року або цього дня. Не виключено, що він, як і його дядько Дісмер, помер по дорозі з Гамбурга до Сандбостеля. Віллему Влігеру було 29 років. Його дядькові Дісмеру мало виповнитися 43.

Плакати моїх дядьків, які представлені тут сьогодні, яскраво свідчать про розуміння, так само як і камені спотикання, що пам'ять не повинна обмежуватися музеями чи меморіалами. Пам'ять має бути частиною нашого повсякденного життя, невід'ємною частиною нашого суспільства і наших думок.

Місце єдності показує, що пам'ять – це не лише індивідуальний акт, але й колективний, в якому ми поділяємо відповідальність за збереження історії. Тому, збираючись тут, пам'ятаймо не лише про втрату, але й про силу пам'яті та нашу солідарність.

Для мене важливо, щоб ми не забували історію і продовжували разом боротися проти байдужості та несправедливості. Моя особиста історія в поєднанні з такими ініціативами, як "Місце єднання", є нагальним закликком продовжувати пам'ятати, продовжувати розповідати історію, щоб наступні покоління розуміли, що мир, свобода і людяність ніколи не можуть сприйматися як щось само собою зрозуміле.

Щиро дякую!

Барбара Гартъє

Дякуємо Вам, Хенку Флігеру, за Ваші чудові слова! Далі Ганс-Юрген Буль виконає ще один музичний твір.

[Музичний твір Ганса-Юргена Буля]

Ми хотіли б попросити всіх родичів, які розробили плакат для члена сім'ї в цьому році або в попередні роки, підійти до нас зараз. На цьому столі лежать друкарські форми, виготовлені за вашими ескізами. Ми запрошуємо вас взяти друкарську форму для вшанування вашого переслідуваного родича, а потім вишикуватися тут, спереду, щоб всі друкарські форми було добре видно. Всіх родичів запрошуємо підняти друкарську форму свого плакату і голосно, чітко і виразно назвати ім'я свого переслідуваного родина.

[Прочитання імен]

Щиро дякую всім вам! Ганс-Юрген Буль зараз зіграє для нас крайній музичний твір. Якщо ви хочете, можете залишитися спереду. Потім ми разом розвісимо плакати. Столи з вашими підготовленими плакатами ви знайдете на виході. Не поспішайте розклеювати плакати і дбайте про свій одяг, адже клей важко відмити. На цьому я прощаюся і з нетерпінням чекаю на завершення вечора, щоб поспілкуватися з вами біля стіни з плакатами або в наметі. Щиро дякую і бажаю із задоволенням провести час за розклеюванням плакатів!

[Музичний твір Ганса-Юргена Буля]

Переклад виконала Марта Росавицька
Translation/ Übersetzung: Marta Rosavytska